

[Rezumat]

Biserica Ortodoxă este cunoscută ca fiind o Biserică a Tradiției – iar una dintre cele mai bune definiții ale Sfintei Tradiții este cea dată de Vladimir Lossky: ea este „viață a Duhului Sfânt în Biserică”. Mai întâi de toate, există o legătură indisolubilă în Biserică, Tradiție și Scriptură: Biblia este Tradiția scrisă, iar Tradiția este Biblia trăită în Biserică, în suflul și inspirația Duhului. Apoi, trebuie distins între Tradiție și tradiții. În Biserică, linia orizontală a „tradițiilor” primite din gura Domnului și transmise prin Apostoli și urmașii lor vine să se încrucișeze cu verticala, cu Tradiția-comunicare a Duhului Sfânt. Revelația fiind desăvârșită în Iisus Hristos, vom înțelege că Biserica, prin lucrarea Duhului, transmite credincioșilor de-a lungul istoriei, prin învățătură, cult, disciplină canonică, aceeași comuniune de viață cu El.

În fața provocărilor multiple ridicate de șocul cultural și social al modernității, al secularizării, al utopiilor politice sau revirimentelor sentimentale, Bisericile Europei au reacționat în prima jumătate a secolului XX printr-un recurs la sursele primare ale identității lor confesionale: protestantismul a repus în actualitate prin teologia dialectică Cuvântul biblic al lui Dumnezeu, iar romano-catolicismul nu doar a relansat filozofia și teologia lui Toma d’Aquino în neotomism, dar a și redescoperit și valorificat Liturgia, Scriptura și Sfinții Părinți sub forma mișcării liturgice și a renașterii studiilor biblice și patristice prin școala dominicană de la Ierusalim și cea iezuită de la Lyon. Ortodocșii din toate Bisericile locale au reacționat și ei printr-o mișcare similară de reîntoarcere la Sfinții Părinți, secolul XX fiind marcat definitiv de opera teologică a așa-numitei direcții «neopatrstice», ilustrată, atât în diaspora rusă, cât și în principalele Biserici Ortodoxe, de figuri monumentale cum au fost preotul Georges Florovsky (1893-1979) și Vladimir Lossky (1903-1958) în diaspora rusă, arhimandritul Iustin Popovici (1894-1979) în Biserica Ortodoxă Sârbă, preotul Dumitru Stăniloae (1903-1993) în Biserica Ortodoxă Română sau Panayotis Nellas (1936-1986) în Biserica Ortodoxă Greacă.

Prezenta teză de abilitare pune în evidență, în mod sistematic, contribuțiile științifice ale autorului, ulterioare obținerii titlului de doctor în teologie. Astfel, în primele două secțiuni ne-am oprit chiar asupra înțelegerii ortodoxe a Tradiției, respectiv a modului în care s-a constituit mișcarea neopatristică ortodoxă. Ideea de bază este aceea că această mișcare a fost una de reînnoire a teologiei ortodoxe. Principala contribuție adusă de teologii neopatristici a constat în modul holistic în care au făcut teologie, scopul urmărit fiind de a realiza sinteze între liturgică, dogmatică și spiritualitate. Acest demers a avut și implicații de natură morală, vizibile atât la nivel personal, cât și la nivel comunitar.

Creat „după chipul”, posedând așadar o constituție hristologică, omul nu este doar un „microcosmos” ci și un „macrocosmos”; pe de o parte, în el se reflectă întregul univers, văzut și nevăzut, pe de altă parte, tinzând spre „asemănare”, el are ca misiune să reunească, să sintetizeze toate părțile creației pentru a le aduce, într-o atitudine sacrificială, spre comuniunea deplină cu Creatorul. Demnitatea omului nu ține așadar de vreo calitate ființială (ca de ex. nemurirea sufletului), ci de posibilitatea atingerii unei uniri harice cu Dumnezeu ca exercitare a libertății și conștiinței personale. Soteriologia ortodoxă pune accent mai mult pe noțiunile de viață și moarte, și nu pe cele de vină și iertare. Opera răscumpărătoare a Fiului Întrupat („mântuirea obiectivă”) reclamă și se cere completată de asumarea ei liberă de către om („mântuirea subiectivă”); Întruparea este deci cea care reface comuniunea cu Dumnezeu, îi dă posibilitatea omului de a-L iubi pe El și pe semenii săi. Iubirea divină (*agape*) coboară pentru a susține iubirea umană care urcă (*eros*) spre Dumnezeu, iar termenul cheie aici este

cel de sinergie ce implică următoarele elemente: împreună-lucrarea dintre cele două voințe (așadar o relație personală, între doi subiecți distincți); inițiativa care aparține întotdeauna lui Dumnezeu, omul fiind cel care doar răspunde chemării irezistibile a harului; importanța libertății, care îi oferă omului posibilitatea de a accepta sau refuza comuniunea cu Dumnezeu; dinamismul spiritualității creștine, căci unirea omului cu Dumnezeu și participarea la viața treimică apare ca un proces nesfârșit; centralitatea dimensiunii ascetico-mistice creștine pe lucrarea și persoana lui Hristos, profunzimea ideii de sinergie descoperindu-se în a pătimi, muri și învia împreună cu El. Și mai exact transpare sensul acestui proces dacă este pus în paralel cu un alt termen central al soteriologiei răsăritene: îndumnezeirea (*theosis*). El reprezintă, pentru marea majoritate a Părinților, scopul existenței omenești. Fără a fi vorba de un transfer ontologic de la starea creaturală la cea dumnezeiască, *theosis* înseamnă o întâlnire personală a omului cu Dumnezeu. Acum se împlinește „asemănarea” (tratată ca destin al omului încă de la creație), adică unirea harică și veșnică în trepte din ce în ce mai înalte (epectază), începând din această lume și continuând în Împărăția lui Dumnezeu.

La nivel comunitar, trebuie identificate trei nivele complementare: cel eclesial, cel social și cel ecumenic. În primul rând, Biserica este o comunitate deopotrivă mesianică și apostolică, fiind întemeiată de Hristos Însuși și consolidată prin cei Doisprezece Apostoli (Lc. 6, 13; Mc. 3, 15; Mt. 10, 1; F. Ap. 2, 42); comunitatea eclezială posedă o forță unificatoare, exprimată de iubirea fraternă (In. 13, 35), care are ca centru pe Hristos și ca izvor pe Duhul Sfânt (vezi harismele); modul de realizare al acestei unități este reprezentat de Sfintele Taine, nu doar de unicul mesaj mântuitor (formula *sermentum-sacramentum* relevă tocmai acest aspect). Teologii neopatristici au insistat asupra imaginii Bisericii ca „Trup viu al lui Hristos” ca exprimarea cea mai adecvată a naturii sale. Structura sacramentală dovedește chiar acest lucru: mai mult decât o corporație, o adunare, Biserica este cu adevărat un organism, un corp, Trupul lui Hristos.

În al doilea rând, modul de organizare al comunității creștine, care tindea spre armonia inter-personală a Sfintei Treimi, trebuia să se reflecte în întreg cosmosul. Este implicat aici idealul social al Bisericii Ortodoxe, caracterizat de câteva principii fundamentale: 1) recunoașterea egalității între oameni, căci în Biserică nu e loc pentru nicio discriminare socială sau rasială 2) accentul pus pe „Hristosul umil”, adică atenția acordată celor nevoiași și dezavantajați; compasiunea universală a Bisericii face din aceasta mai curând un spital decât o reședință pentru cei desăvârșiți. Etica Bisericii este strâns legată de dogmele Bisericești, căci acestea sunt mai mult decât niște scheme elaborate în vederea unei societăți ideale. Rolul lor este unul practic, care se traduce prin slujirea celor săraci și nevoiași; 3) în fine, „tradiționalismul” Bisericii Ortodoxe, care nu înseamnă însă conservatorism. Dimpotrivă, sensul său este unul dinamic, trimite la continuitate și echivalează cu acea că „ethosul Bisericii Răsăritene este același ca în primele veacuri”.

În al treilea rând, noțiuni precum „ecumenismul în timp” sau „sobornicitatea deschisă” au revelat dimensiunea ecumenică a teologiei ortodoxe. Situația tragică în care se găsesc creștinii astăzi – o situație de „schismă” – este reală; în același timp, din punct de vedere ortodox paradoxal este că această situație intră și mai mult în contradicție cu imaginea Bisericii de Trup *unic* al lui Hristos. În calitatea ei de continuatoare a Bisericii apostolice a lui Hristos, Biserica Ortodoxă are sarcina de a da mărturie autentică despre deplinătatea Adevărului evanghelic. Chiar fără a urma linia dură a Sf. Iustin Popovici (pentru care ecumenismul era „pan-erezia” secolului XX), ceilalți teologi neopatristici au sublinat că învățătura de credință nu poate fi în nici un caz relativizată sau chiar înlăturată pentru a se favoriza „intercomuniunea euharistică”, pentru că acest act ar rămâne unul strict exterior, fără o consecință interioară. În vederea unității plene decisivă este și căutarea comună a Adevărului, adică a Aceluiași Iisus Hristos Care Se oferă în Euharistie. În orice caz, drumul ecumenismului este unul anevoios, plin de obstacole ce nu pot fi depășite prin simple

activități sociale, prin compromisuri sau gesturi spectaculoase. Ecumenismul nu ține doar de voința omenească, ci mai mult de „ghidul sigur și infailibil” – Mângâietorul, Duhul Adevărului.

Ultima parte a tezei expune deopotrivă potențialele căi de urmate pe care le-a deschis teologia neopatristică, dar și câteva din „limitele” de care aceasta din urmă a dat dovadă. Pe de o parte, mișcarea neopatristică a redescoperit câteva din valorile evanghelice și patristice, cu relevanță existențială pentru omul de astăzi: centrarea ecleziologiei pe hristologie și accentul pus pe simbolul Bisericii ca Trup al lui Hristos; mântuirea credincioșilor în Biserică (îndumnezeirea, *theosis*) nu este doar un ideal abstract, ci transpare cu pregnanță din exemplul sfinților, și mai ales al Maicii Domnului; ființa Bisericii se reflectă în cele patru atribute ale sale: una, sfântă, sobornicească și apostolică, și se concretizează mai ales în Sfintele Taine (Taina prin excelență a Bisericii fiind Euharistia, care este modul maxim de unire cu Hristos în această lume); încercarea de „de-clericalizare” a Bisericii, adică de reconsiderare și reevaluare a funcției și rolului laicilor în cadrul acesteia; Biserica trebuie să fie o prezență activă, implicată social, militând pentru promovarea valorilor creștine (nu ca o societate umană caritabilă, ci ca inaugurare a Împărăției cerești încă de aici și acum); în fine, tot în categoria misionară este inclus și ecumenismul, iar pentru teologii ortodocși neopatristici singurul mod de unire a creștinilor este reintegrarea în Tradiția Sfinților Părinți, regăsirea ethosului lor. Pe de altă parte, sunt și câteva limite sau dezvoltări teologice insuficiente ale teologiei neopatrstice, cum ar fi: a anumită disociere între dogmatică și exegeză, dintre studiile patristice și sistematice, pe de o parte, și cele biblice, pe de altă parte; anumite excese naționaliste, idealizate, sau un exclusivism antiecumenic; insuficiența dezvoltare a unei gândiri sociale ortodoxe, adaptate la nevoile omului contemporan.

În secțiunea referitoare la planuri de evoluție și dezvoltare a propriei cariere profesionale, științifice și academice (direcții de cercetare/predare), am pus în evidență contribuțiile și metodele didactice folosite, precum și planurile de evoluție a propriei cariere profesionale în plan didactic și științific. În plan științific am evidențiat dorința de a-mi continua prezența în cadrul unor proiecte de cercetare, de a organiza simpozioane naționale și internaționale pe teme teologice, respectiv de a edita și redacta alte noi studii și lucrări. Am oferit și titlul și descrierea pe scurt a acestora din urmă.